
УДК 049 + 81-116.6

НОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ТЕРМІНОЛОГІЇ

**Термінологічний вісник: Збірник наукових праць / Відп. ред.
В.Л. Іващенко. – К.: ІУМ НАНУ, 2011. – Вип. 1. – 204 с.**

Термінологія, мабуть, є однією з мовознавчих галузей, що викликає зацікавленість майже у кожного пересічного громадянина працездатного віку і в якій кожний вважає себе ледь не професіоналом-лінгвістом. Стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, популяризація наукових знань серед широкого кола мовців наблизили освічених громадян не лише до здобутків науковців. Мимоволі носії мови, потрапляючи у різні комунікативні ситуації, стикаються з вузько спеціальною лексикою, яка відбиває наукову чи професійно-галузеву сферу. Отже, поява «Термінологічного вісника», нового періодичного видання з термінознавства, заснованого Інститутом української мови НАН України, зумовлена не лише потребою всебічного висвітлення теоретичних та практичних проблем функціонування національних терміносистем у контексті світових термінологічних процесів, а й потребою широкого інформування мовців про особливості терміновживання у сучасній українській літературній мові. Незважаючи на те, що сьогодні в Україні такі потреби частково задовольняють «Вісник Національного університету «Львівська політехніка», серія «Проблеми української термінології», рубрики часописів «Культура слова», «Українська мова» та деякі інші видання, щойно започаткований збірник, ми в цьому переконані, займає своє місце серед мовознавчих видань цього спрямування.

Перший випуск збірника наукових праць, що вже побачив світ, з одного боку, демонструє неперервність науково-теоретичних засад спеціалізованого фахового лінгвістичного видання з питань термінології, яким довгі роки був збірник наукових праць «Українська термінологія і сучасність», з іншого — засвідчує новий рівень та широке коло теоретичних питань лінгвотермінології на початку третього тисячоліття,

© І.А. СИНІЦЯ, 2011

яким присвячені його матеріали. Гарантом забезпечення високого професійного рівня збірника є його редакційна колегія, на чолі з головним редактором — доктором філологічних наук, професором П.Ю. Гриценком, відповідальним редактором — доктором філологічних наук В.Л. Іващенко та відповідальним секретарем — кандидатом філологічних наук І.А. Казимировою.

Акцентуючи увагу на спрямуванні нового видання, у вступі до читачів головний редактор **П.Ю. Гриценко** відзначає: «Темпи оновлення української термінології та термінографії вимагають поглиблення теорії термінознавства, вивільнення від за давнених стереотипів щодо визначальних ознак термінів: адже термін як складний мовний феномен відкриває для дослідника нові грані, особливо за умови посилення уваги до його функціонування. На розв'язання теоретичних питань термінознавства та виформування засад, прийомів і технологій укладання термінологічних словників різних типів спрямоване нове видання Інституту української мови Національної академії наук України; водночас це видання покликане сприяти інтеграції різних шкіл термінознавців».

Редакційна колегія передбачає публікувати у збірнику статті з таких підрозділів теоретичного термінознавства: загального (дослідження закономірностей розвитку та вживання терміноодиниць); галузевого (дослідження терміноодиниць та спеціальних понять окремих галузей знань); типологічного (порівняльне дослідження загальних властивостей та особливостей термінологій різних галузей знань); порівняльного (порівняльне дослідження загальних властивостей та особливостей терміноодиниць різних мов); семасіологічного (дослідження змістової організації, семантики спеціальної лексики: розвиток значень термінологічних одиниць та можливі семантичні явища); ономасіологічного (дослідження формальної структури терміноодиниць, процесів найменування спеціальних понять та вибору оптимальних форм найменування); історичного (дослідження історії термінологій, тенденцій їх формування та розвитку); функціонального (дослідження функцій терміноодиниць у різних текстах та ситуаціях професійного спілкування і підготовки спеціалістів, а також особливостей використання термінів у мовленні та комп'ютерних системах); когнітивного, або гносеологічного (дослідження ролі терміноодиниць у науковому пізнанні та мисленні).

Уміщені в збірнику статті відбивають проблематику сучасного прикладного термінознавства, теорії та практики термінографії та спрямовані на розроблення принципів лексикографування термінологічних одиниць у різних типах словників і вироблення практичних настанов і рекомендацій щодо уніфікації, стандартизації, кодифікації термінолексем у галузевих та загальномовних словниках.

Мовознавці знайдуть тут також і власне термінологічні виміри крос-галузевих та крос-лінгвальних досліджень, зокрема наукові розвідки, присвячені взаємодії термінознавства і логіки, когнітивістики;

термінознавства і психо- та соціолінгвістики, структурно-математичної лінгвістики, комп'ютерної та корпусної лінгвістики; термінознавства і граматики, лексикології, фразеології, ономастики, культури мови, діалектології тощо.

У розділі «**Теоретичне термінознавство. Загальні питання термінології**» можна познайомитися з матеріалами, що подають теоретичні узагальнення та сучасне бачення й осмислення деяких проблем термінології. **С.Д. Шелов, В.М. Лейчик** (Москва, Росія) у статті «**Термінологічна норма у висвітленні російських лінгвістів у період 70–80-х років ХХ століття**» окреслюють історію зв'язків лінгвістики і термінознавства від 30-х рр. ХХ ст., аналізують погляди російських науковців на норму професійного науково-технічного спілкування і більш конкретно на норму в термінології. Активне вивчення праць відповідної проблематики, виданих у 70–80-х рр. ХХ ст. Інститутом російської мови Академії наук СРСР, переконало авторів у тому, що вирішення питання норми в термінології йшло в напрямку її «лібералізації» й припустимості специфічних форм професійної норми та її певної автономності. Такий висновок, на наш погляд, дещо змінює уяву про надмірну стандартизованість і жорстку внормованість наукового стилю, неодмінною ознакою якого є наявність термінів.

Стаття **С.В. Гриньова-Гриневица** (Москва, Росія) «**Про термінологічні аспекти мовної політики**» присвячена термінологічним аспектам щойно сформованої галузі знань, яку автор пропонує називати лінгвополітологією, дає власне бачення структури нової науки і змісту її основних розділів і вказує на те, що, незважаючи на очевидну необхідність враховувати термінологічні аспекти мовної політики, сьогодні немає підстав говорити про свідомий плановий підхід до питань розвитку мов, проте в термінології сформульовані загальні принципи сприяння розвитку мови.

З.І. Комарова, А.С. Дедюхіна (Єкатеринбург, Росія) свої матеріали назвали «**Категорія як формат знання в когнітивній лінгвістиці, когнітивному термінознавстві і філософії науки: історія та сучасність**». У статті доведено думку про те, що понятійна, глибинна, категорія з позицій когнітивної лінгвістики є форматом знання, обґрунтовано необхідність синтезу традиційних й інноваційних тлумачень аналізованого поняття. Автори продемонстрували основні наукові результати вивчення мовних категорій у загальноживаній мові та наукових категорій у спеціальних підмовах.

У статті «**Когнітивне термінознавство: перспективи розвитку**» **В.Л. Іващенко** (Київ, Україна) розглянула основні завдання когнітивного термінознавства як нового напрямку лінгвістичних досліджень, що сформувався в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., та перспективи вивчення когнітивного потенціалу термінопонять у різних форматах організації наукового знання.

Дослідженню сутності терміна як лінгвістичної одиниці присвячена стаття **О.О. Романової** (Харків, Україна) «**Спеціальна лексика**

української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження: термін і номен», у якій подано визначення терміна та розглянуто співвідношення понять «термінологія» й «терміносистема», наведено основні вимоги до терміна, теоретично обґрунтовано розмежування терміна та номена. Цікавим є запропоноване автором визначення номена як мовної одиниці.

Цікаві й змістовні публікації, які у першому випуску охоплюють переважно філологічні дисципліни, представлено у розділі «**Галузеве термінознавство**». Термінологічним питанням науково-гуманітарної сфери присвячена стаття **В.В. Жайворонка** (Київ, Україна) «**Уваги до сучасної гуманітарної термінології**», у якій автор, наголошуючи на міждисциплінарних зв'язках та антропоцентричному спрямуванні сучасної науки, тлумачить і коментує найуживанішу гуманітарну термінологію з огляду на її співвідношення з мовними знаками-ідеями, з одного боку, а з другого, — зі спеціалізованими поняттями, які стоять за відповідними реаліями.

У дослідженні «**Процеси детермінологізації економічної лексики в російській мові ХХІ століття**», виконаному за сприяння Міністерства освіти і науки РФ в межах ФЦП «Наукові і науково-педагогічні кадри інноваційної Росії» на 2009–2013 роки (г/к № 16.740.11.0295), **Г.М. Шипіцина** (Белгород, Росія) розглядає процес виникнення додаткових лексико-семантичних варіантів (семем) загальноживаного призначення у частотних економічних термінах у російській мові ХХІ ст., описуючи при цьому мовні механізми такого процесу на рівні змістової структури семеми.

М.Д. Гінзбург (Харків, Україна), докладно дослідивши семантичні й функціональні особливості термінів *процес, дія, подія, стан*, у статті з аналогічною назвою дійшов висновку, що в різних розділах мовознавства й у термінознавстві аналізовані терміни позначають різні поняття позамовної дійсності, тому в наукових і навчальних публікаціях треба чітко зазначати, у якому значенні їх ужито. Стаття привертає увагу ще й тим, як вдало автор використовує для підтвердження власних спостережень схеми і таблиці.

У статті **Н.А. Ляшук** (Сімферополь, Україна) «**Причини виникнення концептуальної багатозначності лінгвістичних термінів**» здійснено порівняльний аналіз дефініцій лінгвістичних термінів, представлених у лексикографічних джерелах та в метамові вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, та окреслено механізми формування явища концептуальної багатозначності лінгвістичних термінів.

Автори декількох публікацій у цьому розділі зосередили свою увагу на питаннях фразеологічної термінології. Свої зауваження щодо значення терміна *апокопа* висловили **Т.М. Федуленкова** та **І.В. Антонова** (Архангельськ, Росія) у статті «**Що ми розуміємо під терміном фразеологічна апокопа**». На основі узагальнення різних тлумачень поняття універбація **Т.П. Білоусова** (Кам'янець-Подільський, Україна) висловила думку «**Про доцільність введення в наукове вживання**

термінів фразеологічна універбація та фразеологічний універб», які називають процес і результат перетворення фразеологічної одиниці в семантично тотожне слово. *І.М. Мирошниченко* (Київ, Україна) прокоментувала погляди вітчизняних та закордонних лінгвістів на «Обсяг термінопоняття “фразеологія” в кореляції “сукупність мовних одиниць”».

Розділ «Прикладне термінознавство. Теорія і практика термінографії» містить матеріали, які демонструють сучасний стан розвитку словникарської справи (*І.М. Кочан* (Львів, Україна) «Українські термінологічні словники 20-х років ХХ століття з позицій сьогодення»), відтворюють особливості словникової кодифікації термінів певної професійної сфери вживання (*О.О. Романова* (Харків, Україна) «Словникова кодифікація термінів швацької промисловості», *Л.М. Василькова* (Київ, Україна) «Різновиди словникових статей термінів кримінального права в юридичній лексикографії»). У статті *Г. Піхт* (Бремерверде, Німеччина) «Навчання термінології» йдеться про термінологію як навчальну дисципліну підготовки фахівців-термінологів у північноєвропейських країнах, зокрема у Політехнічному інституті Кельна.

Підвищений інтерес має викликати у читачів часопису аналітичний огляд термінологічної діяльності міжнародних, регіональних та окремих національних організацій стандартизації країн Європи та Америки, поданий у статті *В.Л. Іващенко, І.А. Казимирової, Л.В. Туровської, Н.О. Яценко* (Київ, Україна) «Організація термінологічної діяльності в галузі стандартизації в країнах Європи та Америки (аналітичний огляд веб-порталів)», у якій також проаналізовано нормативно-правові документи цих організацій.

Особливості семантичного та функціонального використання термінів у художніх текстах проаналізовано у статтях *Н.А. Цимбал* (Умань, Київ) «Мотиваційний аспект вивчення професійної лексики (на матеріалі прозових творів Івана Франка)» та *О.В. Колган* (Слов'янськ, Україна) «Особливості використання гірничих термінів у романі Вадима Собка “Нам спокій тільки сниться”», які вміщено у розділі «Функціональне термінознавство».

У збірнику знайшлося місце і для рецензій. У першому випуску можна познайомитись зі схвальним відгуком *О.М. Тищенко* (Київ, Україна) «Від гудзикаря до інсайдера» про «Словник-довідник назв осіб за видом діяльності» М.П. Годованої (За ред. Л.В. Туровської. — К.: Наук. думка, 2009. — 176 с.).

На наш погляд, найбільшим попитом будуть користуватися консультації науковців-термінологів з приводу семантичних тонкощів уживання окремих термінів чи терміносполучень. У цьому випуску збірника знаходимо коментарі щодо семантико-функціональних особливостей термінологічних пар *грошове утримання — грошове забезпечення, професійні об'єднання — фахові об'єднання, круглий стіл — засідання за круглим столом, комунікаційна політика — комунікативна*

*політика, обґрунтування — припущення, опрацювання — оброблення, трибологія — трибосистема — трибоелектричний, шахтна зерносушарка — копальнева зерносушарка, фактична вартість виконаних робіт — вартість фактично виконаних робіт, пори — шпарини, капілярно-пористі — капілярно-шпаристі та ін., які підготували фахівці Інституту української мови **В.Л. Іващенко, І.А. Казимирова, Л.В. Туровська, О.М. Тищенко, Н.О. Яценко, Л.О. Тищенко.***

Тематика рецензованого збірника широка й багатоаспектна. Праця є спробою зацентувати увагу наукової спільноти на питаннях, пов'язаних із осмисленням особливостей термінологічної норми періоду становлення термінографії як науки, аналізом термінологічної діяльності в галузі стандартизації в країнах Європи та Америки, термінологічними аспектами мовної політики, перспективами розвитку когнітивного термінознавства тощо. Приділено увагу проблемам семантичної трансформації терміна (детермінологізації), зумовленої екстралінгвальними чинниками, зроблено спробу дослідити явище концептуальної багатозначності термінів, обґрунтовано залучення до наукового обігу нових термінів у галузі від фразеологічного словотвору.

Така широка тематична палітра термінологічних праць, безумовно, свідчить про активні пошуки сучасних лінгвістів-термінологів у царині термінознавства. Висловлене дозволяє високо оцінити рецензовану працю й рекомендувати її усім небайдужим до розвитку питань термінології в XXI столітті.

Ірина Синиця (м. Київ)

Iryna Synytsia (Kyiv)

THE NEW PROFESSIONAL PUBLICATION IN THE TERMINOLOGY
Book review on: The Terminological Bulletin: Scientific Papers / Editor-in-chief
V.L. Ivashchenko. — K.: IUM NAS of Ukraine, 2011. — Vol. 1. — 204 p.